

Управління культури та туризму Житомирської облдержадміністрації
Обласна бібліотека для дітей та юнацтва
Житомирської обласної ради

БІБЛІОТЕКА БЕЗ БАР'ЄРІВ – ШЛЯХ ДО УСПІШНОЇ УКРАЇНИ

Житомир 2023

Управління культури та туризму
Житомирської облдержадміністрації
Обласна бібліотека для дітей та юнацтва
Житомирської обласної ради

Бібліотека без бар'єрів – шлях до успішної України

**Крок 1.
Інформаційний простір для подолання
бар'єрів**

Житомир 2023

УДК 021.6 (477.42)

Б 39

Бібліотека без бар'єрів – шлях до успішної України: / Інформаційний простір для подолання бар'єрів. Крок 1.: інформ.-метод. рекомендації з питань формування безбар'єрності в бібліотеці. /уклад Людмила Артеменко; Обл. б-ка для дітей та юнацтва Житомир. облради. – Житомир, 2023. – С. 11.

Шановні колеги!

Пропонуємо вам серію інформаційно-методичних рекомендацій «Бібліотека без бар'єрів – шлях до успішної України».

Крок 1 «Інформаційний простір для подолання бар'єрів» покликаний надати теоретичні відомості щодо питань формування безбар'єрності та визначити певні орієнтири в організації обслуговування користувачів бібліотек. З метою деталізації обраного напрямку роботи також радимо опрацювати документи відповідної тематики.

Крок 2 «Життя без перешкод: бібліотечні практики» буде включати методичні рекомендації та практичні кейси з роботи фахівців обласної бібліотеки для дітей та юнацтва, які стануть у нагоді працівникам бібліотек, викладачам навчальних закладів, учнівській та студентській молоді, широкому колу зацікавлених осіб.

© Уклад. Л.Артеменко

© Обласна бібліотека для дітей та юнацтва
Житомирської обласної ради

Слово «безбар'єрність» стоїть на порядку денному у нашому суспільстві. Про «безбар'єрність» говорять політики, активісти та пересічні громадяни, приймають закони, вводять безбар'єрні норми, знімають сюжети в новинах, розповідають історії. У багатьох людей «безбар'єрність» асоціюється з подоланням перешкод - облаштуванням пандусів, підйомачів, широких дверей спеціалізованих установ тощо. Але щоб збудувати безбар'єрне середовище, недостатньо зробити доступними будівлі та приміщення. Багато хто вважає, що безбар'єрність стосується не суспільства в цілому, а лише окремих його груп. Насправді, це поняття значно ширше і стосується кожного, адже будь-яка людина в ті чи інші періоди свого життя може потрапити в ситуацію соціального виключення.

Саме тому все активніше використовується таке поняття як «маломобільні групи населення», до яких належать не лише люди з інвалідністю, а й всі, хто зазнає складнощів при орієнтуванні у просторі, отриманні послуг або необхідної інформації. До «маломобільних груп населення» належать:

- вагітні жінки;
- діти до 7 років;
- особи, що супроводжують малолітніх дітей;
- люди літнього віку;
- люди з постійними та/або тимчасовими функціональними порушеннями;
- люди з інвалідністю;
- люди, які отримали тимчасову травму, або хворіють;
- люди з нестандартними розмірами тіла: значно більшою або меншою за середню масою тіла,

низьким чи високим зростом порівняно з середнім;

- люди, які протягом певного часу можуть бути неуважними.

Отже, забезпечення безбар'єрності, тим чи іншим чином, потрібне кожному з нас. А щоб наблизити майбутнє без бар'єрів, треба добре розуміти, що саме заважає людям. Тому формування безбар'єрної України повинно стати спільною метою.

Мріючи про перемогу і мирну, успішну Україну, ми усвідомлюємо, що попереду – багато важливих завдань. Побудова безбар'єрного суспільства – одне з них. Від наших знань про безбар'єрність залежить наскільки всі без винятку громадяни, з якими ми комунікуємо у повсякденному житті, відчуватимуть повагу, людяність, відсутність дискримінаційного та упередженого ставлення, бажання допомогти.

- Що таке безбар'єрність?
- Що саме спричиняє бар'єри?
- Які саме бар'єри заважають українцям, та як їх позбутися?
- Кого стосується безбар'єрність?
- Чому варто уникати стереотипів та упереджень?
- Чи готові українці долати бар'єри?
- Чому ми як суспільство потребуємо безбар'єрності?
- Як можна організувати зручний для людей простір?
- Безбар'єрна бібліотека, яка вона?
- На що потрібно звернути увагу, щоб переформатувати бібліотеку у відкритий безбар'єрний простір?
- Як бібліотеки можуть створити максимально комфортне середовище для своїх особливих читачів і забезпечити

умови для рівного та вільного доступу до інформації всіх громадян?

- Чому безбар'єрність – це спільна справа?

Щоб отримати відповіді на ці запитання, радимо ознайомитись з

«Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text>

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а отже забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Згідно із статтями 21, 24 Конституції України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Так, права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними, а також рівними перед законом. Отже, метою Національної стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими, шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики.

Цей стратегічний документ визначив нові стандарти доступності та інклюзії, імплементуючи їх у державну політику. Поява цього важливого та доленосного документа свідчить про те, що суспільство вже готове до такої трансформації.

У чому унікальність стратегії? Це чи не найперший випадок, коли стратегію створювали фахівці, які працюють у сфері інклюзивності багато років, а органи державного управління виступали в якості упорядників документа.

У рамках стратегії було обрано декілька напрямків для того, щоб охопити всі сфери життя:

- фізична безбар'єрність – усі об'єкти фізичного оточення доступні для всіх соціальних груп незалежно від віку, стану здоров'я, інвалідності, майнового стану, статі, місця проживання та інших ознак;
- інформаційна безбар'єрність – люди незалежно від їх функціональних порушень чи комунікативних можливостей мають доступ до інформації в різних форматах та з використанням технологій, зокрема шрифт Брайля, великошрифтовий друк, аудіодискрипція (тифлокоментування), переклад жестовою мовою, субтитрування, формат, придатний для зчитування програмами екранного доступу, формати простої мови, легкого читання, засоби альтернативної комунікації;
- цифрова безбар'єрність – усі суспільні групи мають доступ до швидкісного Інтернету, публічних послуг та публічної цифрової інформації. Це можливість відкритого доступу до швидкісного інтернету тим, для кого він є критичною необхідністю та умовою для спілкування, придбання речей, навчання, творчої та соціальної реалізації, а також інших потреб;

- суспільна та громадянська безбар'єрність – забезпечення рівних можливостей всіх людей, їх об'єднань та окремих суспільних груп у житті громад та держави, рівний доступ до суспільно-політичного та культурного життя, створення сприятливого середовища в т.ч. інклюзивного для фізичного розвитку та самореалізації, участі у всіх формах суспільного життя та громадської активності;
- освітня безбар'єрність – створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти, зокрема освіти протягом життя, а також здобуття іншої професії, підвищення кваліфікації та опанування додаткових компетентностей;
- економічна безбар'єрність – всі громадяни незалежно від віку, статі, сімейного стану чи стану здоров'я мають умови та можливості для працевлаштування, отримання фінансових та інших ресурсів для заняття підприємництвом чи самозайнятістю. Впровадження програм професійної підготовки, кар'єрної орієнтації, навчання фінансовій грамотності, розвиток підприємницької культури, надання консультаційної підтримки, створення додаткових можливостей для дистанційної роботи – комплекс заходів і практик, які допоможуть працевлаштувати представників вразливих верств населення, зокрема осіб з інвалідністю, пенсіонерів, студентів без досвіду роботи, вагітних жінок і батьків у декреті.

Отже, бібліотека це чи не єдине місце, що охоплює всі напрямки, передбачені «Національною стратегією».

Багато цікавої і корисної інформації для себе знайдете в «**Довіднику безбар'єрності**» (<https://bf.in.ua/>). Він створений за ініціативи першої леді Олени Зеленської у співпраці з громадськими організаціями, правозахисниками, психологами, батьками, які виховують дітей з інвалідністю, українськими та міжнародними експертами. Це проєкт з відкритим кодом, доступний для використання та цитування. Його також можна доповнювати.

Структура Довідника складається чотирьох розділів. У розділі «**Складові безбар'єрності**» простою та доступною мовою розкриваються такі поняття, як бар'єри, стереотипи, інклюзія, залучення, недискримінація, толерантність, прийняття, доступність, гендерна рівність, універсальний дизайн тощо.

У розділі «**Правила мови**» наведені та пояснені принципи безбар'єрної мови – мови, у якій відсутні слова та фрази, що демонструють упереджене, стереотипне або дискримінаційне ставлення до людини.

У розділі «**Словник**» зібрані поняття, які некоректно вживати стосовно різних людей. Тут пропонуються варіанти, як говорити правильно і пояснюється, чому саме так.

У розділі «**Безбар'єрний календар**» розповідається про важливі дати, визначні і пам'ятні дні та міститься пояснення, як їх відзначати та коли привітання є недоречними.

«**Довідник безбар'єрності**» допоможе розкрити нові, додаткові смисли, коли в центрі уваги – людина. Це

стане першим кроком у формуванні нової етики спілкування в суспільстві.

Після 24 лютого у довідник додано новий розділ «**У воєнний час**» з актуальними порадами щодо допомоги дітям, людям з інвалідністю, людям старшого віку, в різних ситуаціях, які мають місце у ці важкі часи. Читач дізнається: як заспокоїти дитину в дорозі, як допомогти їй у тривожній ситуації; що робити, якщо немає мобільного зв'язку; як допомогти дитині адаптуватися на новому місці; як налаштувати людину старшого віку на переїзд у безпечне місце та багато ін.

В Україні стартував освітній серіал «**Безбар'ерна грамотність**» (<https://www.youtube.com/watch?v=x29Rfn8H1pU>), який можна переглянути на сайті «Дія. Цифрова освіта». Освітній курс «Безбар'ерна грамотність» – це вісім серій тривалістю 6-10 хвилин про основні принципи безбар'ерності на прикладі повсякденних життєвих ситуацій, якими бувають бар'єри та чому безбар'ерність стосується усіх.

Серіал – важлива частина великої просвітницької кампанії про безбар'ерність як нову суспільну норму. Для того, щоб зробити безбар'ерність новою суспільною нормою, дуже важливо, аби якомога більше людей в Україні розуміли її основні принципи.

Цей проєкт вчить бачити в людях, перш за все, особистостей – унікальних, різних за зовнішністю та особливостями, статтю, віком, фізичними здібностями, але однакових у правах і можливостях.

Тож радимо ознайомитись з довідником, популяризувати його, проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо безбар'єрності серед користувачів та створювати безбар'єрне середовище у ваших громадах.

Завдання бібліотек сьогодні – створити максимально комфортне середовище для своїх особливих читачів і забезпечити умови для рівного та вільного доступу до інформації всім громадянам.

Наше суспільство не повинно в чомусь обмежувати чи відокремлювати людей з інвалідністю, сприймати їх як людей, що потребують особливої опіки в ізольованих умовах. Ми маємо сприймати їх як рівних людей, які можуть жити поміж нас, мати можливість проявляти себе, не боятись якогось осуду і бути потрібними суспільству. Думаємо, що кожна бібліотека, навіть найменша сільська, має змогу та ресурси для допомоги і підтримки таких користувачів.

З чого почати перетворення своєї бібліотеки?

З повагою і толерантно ставитись до інших людей, комунікувати коректно, використовуючи необразливі та недискримінаційні вислови – це ті перші кроки, які може зробити кожен для розбудови безбар'єрного середовища.

Мова також може бути безбар'єрною. Часом слова мають не менший вплив, аніж наші дії. Будь-яке необережне слово може образити і назавжди знищити бажання спілкуватися з вами. Те, як ми говоримо, тісно пов'язане з тим, що ми думаємо і як поведимося з іншими людьми. Коли ви не впевнені, чи є слово образою, чи ні, чи не зачіпає воно почуттів — спробуйте поставити себе на місце людини, до якої ви звертаєтесь, про яку

ви говорите або пишете. Чи сподобалося б вам таке звернення, чи хотіли б ви, щоб про вас говорили так? Тож пропонуємо вам кілька простих правил для спілкування без бар'єрів.

1. Дотримуйтесь принципу «спочатку людина»

Про людей з інвалідністю ми можемо говорити лише так: **людина з інвалідністю, особа з інвалідністю. Або людина з порушенням рухової функції. Як максимум – людина з фізичними / ментальними порушеннями.** Слова «особа» чи «людина» у визначенні використовують для того, щоб на перше місце поставити саме людину, а не її характеристику. Проте «дитина з особливими освітніми потребами» - коректний. Це єдиний випадок, коли можна вживати слово «особливий». Але тут йдеться винятково про дітей до 18 років, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі.

Відтепер у всіх законодавчих актах замість слова «інвалід» буде **«людина з інвалідністю»**. Окрім того, терміни «дитина-інвалід» та «інвалід-війни» відповідно замінено на «дитина з інвалідністю» та «особа з інвалідністю внаслідок війни». В Україні **термін «інвалід» офіційно вивели з ужитку.**

Люди з інвалідністю далеко не завжди страждають, хворіють чи є жертвами. Переважно вони, як і всі ми, живуть своїм звичним життям. Частина цих людей веде досить активний спосіб життя: вони навчаються, працюють, спілкуються, займаються творчістю. Усі ці люди мають свої особливості, звички, історії, успіхи і поразки, унікальний досвід та неповторний шлях.

І всі вони, перш за все – люди, а вже потім – люди з порушенням зору, слуху чи будь-чимось іншим.

2. Запитайте саму людину

Коли ви не знаєте як правильно написати чи сказати – запитайте саму людину. Це прояв чуйності, тактовності і це абсолютно нормально. У такому випадку комунікація з обох боків буде комфортно та коректною.

3. Використовуйте фемінітиви

Використання фемінітивів – це повага до жінок та їхнього права на професію. Довгий час в нашій культурі був закріплений стереотип, що існують суто жіночі чи чоловічі професії, особливо на керівних посадах чи в політиці. Нині ситуація змінилася, а відповідно – змінюється і мова. Ми вже звикли чути лікарка, міністерка, депутатка, бібліотекарка. Українська мова дуже сприятлива для формування фемінітивів і має конкретні правила для такого словотворення. Слід розуміти, що не всі люди в нашому суспільстві готові до вживання фемінітивів, тож залиште за людиною право вибору, як вона хоче, щоб про неї писали, говорили чи звертались.

4. Не перебільшуйте у своїх висловлюваннях

Це правило, що може звучати як «не давати власних оцінок життю іншої людини». Іноді люди схильні драматизувати. Та між фразами «людина, яка користується кріслом колісним» і «людина, прикута до візка» відчувається різниця.

Насправді людина ні до чого не прикута, а крісло колісне — це просто засіб для пересування. Не вживаємо таких словосполучень як «інвалідний візок» чи «інвалідне крісло». У візок ми складаємо продукти у супермаркеті, а крісло зводить людину до єдиної ознаки – інвалідності. Тому використовуємо коректну форму – «крісло колісне». **Правильно говорити: людина, яка користується «кріслом колісним» або пересувається за допомогою крісла колісного.** І, людина, яка користується «кріслом колісним» не «їде», а «йде».

Наприклад, поширена фраза «смертельний діагноз». Відомі випадки, коли люди роками живуть із хворобами, які називають «смертельними», і ніхто, навіть лікарі, не можуть точно спрогнозувати результат. Будьте обережні з такими висловлюваннями і залишайтеся максимально близькими до реальності.

Варто уникати переносних значень та метафор, що викривляють життєву ситуацію людини, приховують чи прикрашають її. Краще послуговуватися коректною термінологією. «Люди дощу», «сонячні діти» — це евфемізми, а от «люди з розладом аутистичного спектра», «діти з синдромом Дауна» — це коректна термінологія.

5. Утримуйтесь узагальнень

Узагальнення в широкому сенсі, коли ціла спільнота наділяється рисами однієї людини. «Слабка стать», «прекрасна половина» – поширене дискримінаційне словосполучення. Ми розуміємо, що тут йдеться про жінок, але кожен може бути і слабким, і прекрасним, незалежно від

статі. Вживання таких метафор також породжує стереотипи, а вони, як усі узагальнення, викривляють наше життя.

Фрази, які починаються з «усі люди з інвалідністю», «кожна жінка» або «більшість геїв» - неправильні та породжують стереотипи. А насправді, кожна людина абсолютно унікальна, із власними рисами і якостями, життєвим досвідом. Ми всі неповторні, а там, де є унікальність, немає місця узагальненням.

6. Використовуйте нейтральну термінологію

Емпатія і доброзичливість — це важливо й потрібно, але інколи це додає висловленню зайвого емоційного забарвлення. Наприклад, часто звучить формулювання «жертва домашнього насильства», хоча коректніше було б писати «постраждала від домашнього насильства». Або «людина, що страждає на психічний розлад»: існують такі види психічних порушень, з якими люди живуть усе життя, але це не означає «суцільні муки». Людина може проходити терапію як медичну, так і у фахівця, вона просто живе з таким діагнозом так само, як й інші люди. Тому замість «страждає» ми говоримо «має», «живе», — «людина, яка має інвалідність», «людина, яка має психічні порушення», «людина, яка живе з ВІЛ».

Особливості взаємодії з особами, які мають інвалідність

- при знайомстві потисніть один одному руку, це звичайна складова етикету.
- ніколи не починайте розмову зі слів, «що з тобою трапилось?»;

- пам'ятайте, перед вами звичайна людина, ведіть себе звичайно;
- під час спілкування з людиною, яка пересувається на кріслі колісному спробуйте опуститись на рівень її очей, або трохи відійдіть назад;
- розкажіть користувачам з інвалідністю про спеціальне обладнання для них, яке є у вашій бібліотеці;
- покажіть де знаходиться туалет та ін. Це допоможе їм швидше адаптуватися;
- спілкуючись з людьми, які мають порушення зору, опишіть коротко де ви перебуваєте;
- при спілкуванні з групою осіб з порушенням зору, кожного разу називайте ту особу, до якої ви звертаєтесь;
- при першій зустрічі з людьми з порушенням слуху спершу запитайте, перевагу якому способу спілкування користувач надає – мова жестів, міміка, рухи тіла, письмо;
- при спілкуванні з людьми з порушенням слуху, дивіться в обличчя співрозмовнику, говоріть чітко та повільно, використовуючи прості фрази;
- при спілкуванні через сурдоперекладача завжди звертайтеся до співрозмовника;
- при спілкуванні з людьми, які мають психічні порушення не розмовляйте різко. Будьте доброзичливі і люди будуть почувати себе спокійно;

Тож давайте будемо уважнішими і толерантнішими один до одного, щоб не створювати зайвих бар'єрів, щоб почуватися комфортно і зберігати відчуття оптимізму в умовах постійного стресу.

Інтернет-ресурси з питань безбар'єрності

- [Національна стратегія](#) із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року
- [Державний портал Дія. Безбар'єрність](#). Як держава може допомогти у важливі моменти життя
- [Національна Асамблея людей з інвалідністю України](#). Актуальні новини про людей з інвалідністю. Корисна інформація, соціальний захист осіб з інвалідністю, нормативна база, працевлаштування, вакансії
- [Довідник безбар'єрності](#)
- [EnableMe UA](#). Повний сучасний довідник з будь-яких питань інвалідності та дружнє ком'юніті для українців з ментальними розладами, хронічними захворюваннями та різними групами інвалідності
- [Українське товариство сліпих](#) Всеукраїнська громадська організація людей з інвалідністю
- [Українське товариство глухих](#) Всеукраїнська організація осіб з інвалідністю зі слуху
- Закон України [Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні](#)
- [Blind.Net](#) Міжнародна мережа для користувачів з вадами зору

Безбар'єрне життя з бібліотекою - шлях до успішної України.

Інформаційний простір для подолання бар'єрів

інформаційно-методичні рекомендації

Укладач: Л. Артеменко

Відповідальні за випуск:

в.о. директора

заст. дир. з наук. роботи

редактор

комп'ютерна верстка

обкладинка

Світлана ГРЕСЬ

Лариса МОЗГОВА

Раїса БАРАЛО

Валерій ГОРОДНИЧИЙ

Оксана ЖЕМБРОВСЬКА

Дмитро РАКОВ

Розробник і видавець

Обласна бібліотека для дітей та юнацтва

Житомирської обласної ради,

10008, м. Житомир. вул. Університетська, 36

e-mail: zhytomyrobd@gmail.com